

Vincze Jancsi Ferenc fafaragó beszél a szakmájáról

KALOTASZEGI MINTAKINCS ŐRZŐJE ÉS TOVÁBBADÓJA

dr. habil Gerencsér Kinga
c. egyetemi tanár

Kalotaszeg: művészeti fogalom – állapította meg Kós Károly Erdély e sajátos tájegységéről, amit többek között így indokolt: „Igaz, hogy Kalotaszeg zárt vidék, művészetében a XIV. és XV. század művészeti stílusát vállalta magáénak és ezt konzerválta. Bár mindig nagy forgalmú országutak szeltek egész hosszában meg keresztben, és Erdély legnagyobb városának, Kolozsvárnak a tövében fekszik, földje mégis jobban megtartotta és önállóan fejlesztette, építette ki – talán minden minden más magyar népcsoportnál gazdagabb, eredetibb, egyénibb, magyarabb művészetét.... Egyedülállóan gazdag és változatos díszítőművészetét elsősorban varrottasai, szöttesei, bútorai, fafaragásai és fazekasmunkái tették híressé.

Vincze Jancsi Ferenc

mellett - a fafaragó hímeségekkel - a kalotaszegi magyarság páratlan művészi érzékéről tanúskodik. Különös figyelmet érdemelnek a kalotaszegi utcaajtók, mind teljes egészükben, mind pedig részleteinek egymáshoz való méretbeli viszonyaiban nemes arányúak és pompásan aránylanak közvetlen környezetükhöz is. A kalotaszegi faragómesterek úgy ontották díszítéseiket az utcaajtókra, mint a székyek kapuikra – olvashatjuk Csete Balázs Kalotaszegi fafaragások című könyvében.

KEZDETEK

Vincze Jancsi Ferenc ennek a kalotaszegi mintakincsnek őrzője,

mintákhoz alkalmazott vésőket és fogásokat.

Először a bánffyhungyadi bútorgyárban dolgozott, mint gépházás asztalos. Szakszervezeti képviselő volt a gyárban és a rendszerváltás után az új svédországi tulajdonos kirúgta 20 év után. Kiváltotta a kisipart és ráállt a fafaragásra. Magyarországon árulta vásárokon termékeit. Faragott kulcstartókat, faliképeket, dobozokat, fogast, bútort. Aztán egyszer megkeresték, hogy tudna-e hagyományos kalotaszegi faragott kaput készíteni. Elvállalta, aztán az egyik munka hozta a másikat, mert nem volt, aki kapukat faragjon a környéken. Szívesen csinálta, mert kis

” A formagazdagság és alkotói leleményesség tekintetében a férfiak által őrzött fafaragás sem marad el a női kézimunkák mögött. Kalotaszeg a faépítkezés és a fafaragó-művészet jeles területe.

A formagazdagság és alkotói leleményesség tekintetében a férfiak által őrzött fafaragás sem marad el a női kézimunkák között. Kalotaszeg a faépítkezés és a fafaragó-művészet jeles területe. Fából épülnek a házak és a csűrök, a templomok és a haranglábak. És minden, ami fából épül, tökéletes építészeti szerkezete

ápolója és továbbadója. Mindig is szeretett a fával foglalkozni, már egészen kisgyerekora óta. Elvégeztet egy 3 éves fafaragó-tanfolyamot, amit Bánffyhungyadon a kultúrházban tartottak, és ahol több mint húszan voltak. Közben kitanulta az asztalosszakmát is, és járt régi mesterekhez ellesni a mintákat, a

munka kis pénz, nagy munka nagy pénz. Egyre jobban belemélyedt a kalotaszegi mintakincs és az úgynevezett „utcaajtók” szerkezetének tanulmányozásába. Felkutatta a régi szakirodalmat és tudatosan elkezdte alkalmazni a vidékre jellemző mintákat munkáin. Állítja, hogy a kalotaszegi a leggazdagabb mintakincs.

ALAPANYAG ÉS SZERKEZET

Az utcaajtók minden elemét külön-külön tökéletesen elkészítik és csak azután illesztik össze alkatrészeit a helyén. Mindenekelőtt a félfához választja ki a tölgyfát, legalább 5-6 évig száradt anyagból dolgozik. Ezalatt a fa megreped, amit be kell „fódozni”, vagyis ékeket üt a repedésekbe. A fát méretre vágja és a két végén elkészíti a szemöldökfába és a küszöbbe illeszkedő csapot. Ugyanígy készül a szemöldökfa és a küszöb is szintén tölgyfából, megfelelő csapokkal az egymásba illesztéshez. A szemöldökfa lehet igényes, vagyis vízszintes alsó lapú

vagy bóthajtásos, amikor az alsó lapja íves. Ez utóbbit jobban szeretik, mert szebbnek tartják. A szemöldökfa rá is feküdhethet a két félfára és általuk közrefogott is lehet, ami a csapolásoknál követel különbséget.

A kalotaszegi utcaajtók szerkezeti arányai megkapó összhangban vannak. A helyes arányok logikája nyilvánul meg abban, hogy a vékonyabb (10-12 cm vastag) ajtófelekre alacsonyabb és keskenyebb fődél kerül, mint a vastosabbra. Az meg a tömeg és erőegyensúly következetessége, hogy a tölgyfa ajtófelekre fenyőfából készül a tetőszerkezet, s hogy cserépfedés alá alacsonyabb és keskenyebb te-

tőszerkezet kerül. A könnyebb súlyú zsindeletetű szélesebb, magasabb, büszkébb, impozánsabb. A régebbi utcaajtók általában kissé zömökebbek, vastosabbak, az újabbak karcsúbbak – magyarázza Ferenc.

Készít szimpla és dupla ajtót, a szimpla ajtó egyrétegű deszkáit az udvar felőli részen három heveder tartja össze Z alakban. A dupla ajtó úgy készül, hogy a szimpla ajtó deszkáira az utca felől bélelést rak, ami díszítő céllal, különböző irányban elrendezett párkányozó gyaluval párkányozott szélű s újabban felső felükön lombfűrészsel díszesen kivágott, betétes deszka. Az utcaajtófödél monumentális jelleggel koronázza meg az alépítményt. A fődélszerkezetet a szemöldök- vagy az ajtófélfába csapolt két-három fenyőgerenda tartja. Szereti a fenyőt alkalmazni erre a célra, mert könnyen megmunkálható és nem vetemedik. Ezekre helyezik azt a 4-5 darab fenyőfadesztkát, amelyek az utcaajtó padlását alkotják. Az utcaajtók fődése régebben deszka volt, ezt követőleg zsindeley, újabban pedig cserép és pala.

DÍSZÍTÉS ÉS FELÜLETKEZELÉS

Az alkatrészek elkészítése után – egybeillesztésük előtt - következik azok díszítése. A díszítés helye a két

az alapmezőt. Az alapmezőnek a vésők tisztogató munkája után még megmaradó egyenetlenségeit eltüntesse, az alapmezőt végükön csillagos, körös vagy hegyes vasrudacsákkal béveri, azaz csillagozza, karikázza vagy pontozza. A mintázó vasrudacskákat is maga készítette. A díszítmények faragásuk szerint négyfélék lehetnek: a sima alapmezőbe finoman enyhén karcoltak (betűvésővel készülnek), a sima alapmezőbe mélyen bevésettek (a mértanias rózsafarmák mindig ékrovással) többnyire bévert alapmezőből reliefszerűen kidomborodnak és végül a sima alapmezőbe bemélyítetten domborítottak. Ez utóbbi összetett kettős technika (mélyítés és domborítás). Az ajtófélfák függőleges irányát a széleiken végigfutó, mértanias szalagdíszek hangsúlyozzák, finom és változatos tagoltságukkal pedig ez irány merevségét szelídítik. Keretbe zárják a díszítőelemeket, hogy akkor se hulljanak szét, ha csak mozaikszerűen, belső összefüggés nélkül kerültek egymás mellé. A hullámos szárra tulipánokat, rózsákat és margarétát farag, kinyílt és bimbós állapotban. A legegyszerűbb a hatágú csillagformaként jelentkező rózsamotívum, amely lehet horgas, cikkes, szilvماغos, barackماغos. A rózsamotívumok közé több más növényi elem is kerülhet a leveleken

ajtófélfára és a szemöldökfára. A díszítmény minden részletét előrajzolja. Legelőször is a kompozíció vázát, a szárazakat vagy indákat rajzolja meg

szabályosabb legyen a forma s hogy gyorsabban menjen a munka, a szimmetrikus formákat papírral másolja át. A falevelet egyszerűen

” A kalotaszegi utcaajtók szerkezeti arányai megkapó összhangban vannak. A helyes arányok logikája nyilvánul meg abban, hogy a vékonyabb (10-12 cm vastag) ajtófelekre alacsonyabb és keskenyebb fődél kerül, mint a vaskosabbra.

szabad kézzel. Ez már a díszítmény elhelyezését, motívumainak elrendezését is jelenti. Ezután következik a virágok s térkitöltő elemként a levelek rajza. Általában, hogy szebb,

a fára teszi és úgy rajzolja körbe. Az előrajzolt díszítmény minden részletét először betűvésővel körülvágja, azután különböző szélességű egyenes vésőkkel kitisztítja

kívül, pl. gyümölcsök. A református vallás sugallta díszítőelemek: kehely, kígyó, szőlőtőke, kalász. A megrendelő kérésének megfelelően alakítja ki a díszítés elemeit.

A felületet lazúrokkal kezeli, nem szereti a lenolajat, mert „genyészedik”, feketedik. Ha kéri, akkor festi is, bár neki natúr színben tetszik a legjobban, de festette már zöldre és sötétbarnára is. A karbantartás a tulajdonos feladata, de rendelésre ő is elvégzi, ami azt jelenti, hogy legalább 5 év után a felületét újra be kell kenni. A kerítésíveket horganyzott lemezborítással védi az eső ellen, hogy időtállóbb legyen. A kapufélfát beton alapban lévő vasra szereli, hogy ne érintkezessen a nedves talajjal.

PIAC ÉS JÖVŐKÉP

Örömmel újságolja, hogy a régi vasoszlopokat egyre többen kéri, burkolja be fával, és cserélik le a régi kaput, kerítést újra, fából készült egyedire. Egy háromszlopos kapu elkészítése kerítéssel két hónapig is eltart, ami 3000 euróba kerül, de egy kiskapu 900 euró. Kalotaszegi királyon a falufelirat is az ő munkája, valamint a faluban lévő 5 db információs táblát tartó szép, stílusos állványt is ő tervezte és faragta. Szép számmal vannak zsúrizott munkái, nemcsak használati tárgyak, hanem kapuk és kerítések is. A kalotaszegi nép művészete egyetemes, ugyanakkor sajátos is, a reá jellemző jegyekkel, amelyeket földrajzi környezete, az életforma alakított és alakít. Használati tárgyai, eszközei nemcsak rendeltetésükben, hanem formai megjelenésükben is tükrözik a közösség igényeit, ízlésvilágát. A kapuk, vagy ahogy itt mondják, az utcaajtók ugyanazon otthon szeretetből szépek és tartósak, mint a kalotaszegi porta minden alkotmánya. Szenvédélyes gondossággal szépítik és gazdagítják házukat és házuk táját kívül-belül. Kalotaszeg falvaiban ma is nagy gonddal és szeretettel készül-

nek az utcaajtók, az ősi szerkezeti és díszítő hagyományok jegyében, ami többségében Vincze Ferenc keze munkája, aki több faluból is kap megrendelést, ezenkívül ő készítette Kolozsváron a botanikus kert kapuját, az inaktelki kultúrház és több templom bejáratát. Zsobokon Gál Potyó István is készít még ilyen kapukat. Ők ketten terjesztik tudományukat, művészetüket, kedvenc díszítményeiket, egyéni stílusukat. Két lánya sajnos nem viszi tovább ezt a szép mesterséget, de talán majd az unoka, Márk, csillan fel a mester szemébe, amint kimondja. Kár lenne veszni hagyni Kalotaszeg díszítőművészetét, amely tiszta magyar népművészet, a faragott plasztikus magyar díszítmények és díszítési módok kiapadhatatlan forrása. ■

Gerencsér Kinga (2020):

Faműves mesterségek

Soproni Egyetem Kiadó p. 159-163.

Forrás:

Csete Balázs:

Kalotaszegi faragások,

Budapest, 1990

Fotó: Héjj Botond